

važnost na volitev, — ker je nam vse eno, ali je tujec ali potujčenec, to je, nemškutar naš odbornik ali poslanec. Vsaj menda veste po skušnjah, koliko zlega so nam taki zastopniki že na glavo nakopali. Tù pa ne govorim samo o poslancih državnega zbora, kjer smo zadnja leta včasih brali take govore, da so nam lasje po konci stali, ne rečem to ravno od vseh naših poslancev, ampak družih o velikonemškutarjev, našim malonemškutarjem po vse v tem podobnih, da gorijo le za Nemčijo, brezverstvo na svoji zastavi nosijo itd. Saj imamo na izbiri domačih domoljubnih mož zadosti, ki bolj poznajo potrebe naše. Pa je tudi za slovensko deželo sramotno, da nas taki ljudje komandirajo. Resnica je, kar je nek pameten mož rekel: „kakoršni poslanci, takošne postave, — kakoršne postave, taki davki.“

Toraj če še srečno v prihodnje kakoršne koli volitve doživimo, nikar teh mojih besed ne prezirajte, dragi rojaki! Kedar pride čas volitve, stopimo vsi ponosno kot hrabri vojaki na volišče, in pokažimo, da smo vredni sinovi naše matere Slave. Ne dajmo se premotiti od nikogar. „Zmaga mora biti naša“ — naj je vaša beseda.

„Po njihovih delih jih boste spoznali“, je rekel naš Izveličar, toraj denite vsacega na drobno rešeto, predno mislite voliti. Če se vam kak nemškutar vsiluje, vedite, da ne bo za nas delal, sicer ne bi na slovenski zemlji nemčurske krame prodajal; le hitro odpravite od sebe vsacega, od katerega veste, da pri vsaki priložnosti duhovne zaničuje in malo ali nič ne drži cerkvenih obredov; ne dajte mu glasú, od njega imate malo dobrega sadú pričakovati. Kdaj ste li slišali, da pomaranče rastejo iz osata, ali grozdje iz trnja? — na kratko rečeno: volite tako, da ostanete vi gospodarji na domačih tleh. Poglejte le Magjare — vsaj tega naroda je malo, če se ne motim, le kake 4 milijone, — pa vendar zdaj Avstrijo tako komandirajo, da še Nemci morajo po njihovi piščali plesati. Ali so pa Magjari tako izobraženi in učeni, da Avstrijo komandirajo? — ne! svet od tega nič ne vé; — ali so tako bogati, da so Avstrijanci reve proti njim? — tudi ne; vsaj vemo, če je le eno leto letina doli prav slaba, da jih tarejo nadloge. Al ponosni so na svojo narodnost, ki je ne prodadó za noben denar; gorjé Magjaru, ki bi magjarstvo zatajil! To, edino to dela jih močne, vsaj močne na videz, dokler jih Avstrijski nemčurji podpirajo.

Kaj nam pomaga, če samo tožimo čez slabe čase vzrokov pa ne odstranimo, ki nam delajo slabe čase? — podobni smo tistemu evangelijskemu hlapcu, kateremu je Bog talent dal, pa on ga v zemljo zakopal. Delajmo pridno in trdimo se vsak po svojem stanu, gospod s peresom, kmet pa z drevesom, zraven tega pa svoje dolžnosti do Boga in bližnjega natanko spolnujmo. Ako se ravnamo po tem, pričakovati smemo boljših časov, in zasijalo nam bode milejše solnce ravnopravnosti.

To vam kmetom pové kmet, ki, ko je drevó z rok djal, prime za „Novice“, da se podučí, kaj se po svetu godí o kmetijskih pa tudi o družih rečéh, ki nazadnje ravno tako kožo kmetovo zadevajo kakor kožo gospoda.

M. Illovar.

Politične stvari.

Anglija in jugovzhod.

Katoliški „Tiroler Volksblatt“ piše, da je sedanji položaj podoben onemu pred Krimsko vojsko l. 1854.

Tačas, kakor sedaj, se skuša narediti zveza vseh Evropskih sil zoper Rusijo. Pa „Volksblatt“ misli, da sedaj ne bo šlo: Anglija nima več tiste sile, kakor ta-

čas; Francija ne drži veliko več na Anglijo, ki jo je v oni vojski za svoje namene zlorabila, in leta 1870. v Nemško-francoski vojski čisto na cedilu pustila; Italija pa ne šteje nič, čeravno bi rada kaj vmes govorila. „Volksblatt“ se izreka odločno za zvezo Avstrije z Rusijo, ter zabavlja „Magjaru“ Andrassy u, ki se hoče postaviti na stran Turka. S tem ta katoliški list kaže, da ima konservativna nemška stranka v Avstriji pošteno politiko, in tega jej mi Slovani ne smemo pozabiti, kajti nehvaležnost je najgrja vseh grdob. Sploh „Volksblatt“ tako iskreno piše za ustaše, kakor da bi se v Ljubljani ali Belemgradu tiskal.

Tudi jaz sem tega mnenja, da obče Evropska zveza zoper Rusijo ni več mogoča, kakor leta 1854. Razmere za premago Slovanov so se zmanjšale: Turčija je bila tačas še močna; sedaj še Bosnjakov in Hercegovincev ne more zatreti; kaj še le, če primejo Črnagora, Srbija in Rumunija za meč? Nemčija je bila tačas neutralna, sedaj bo gotovo aktivno stopila na stran Rusko, ako se Francija gane, pomagati Angležem, kar pa ni verjetno; Avstrija tačas sicer ni bila aktivna zoper Rusijo, pa jej je vendar dosti škodovala. Zato so sedaj Turčiji roke zvezane, in združeni ustaši, Srbija, Črnagora, Rumunija in Grška so močni dovelj, ne le premagati Turke, ampak tudi Angleško armado; vsaj Anglija je na suhem ničla, in ne zmore mnogo čez 200.000 mož; ti bodo pa na Balkanu in v Črnogorskem in Hercegovinskem skalovji malo opravili. Sploh se sme misliti, da je pri Angliji več kokodaskanja nego jajc, in da si bo Angleška dvakrat premislila, predno začne vojsko zoper Rusijo.

Rusija in Nemčija reprezentirate tako silo, da se morete meriti z vso Evropo, in mala Srbija sama, rekel bi, zaleže toliko, kakor vsa Italija, kajti en Srb šteje za pet Lahov, toraj bo 150.000 Srbov čez in čez dovelj proti 400.000 Lahov.

Poleg vsega tega je na slovanski strani moralna moč: Slovani se bijejo za svobodo, za vero, za svoj obstanek; Angleži in njih družniki pa za zgolj sebične namene; po takem ne more biti, da bi slovanska stvar propala.

Kolo časa, zgodovina človeška se ne dá ustaviti, in tudi Angleži ne bodo ga ustavili. Oni naj bi rajši gledali, da bodo v Indiji bolj lepo in pravično vladali, če ne, se jim utegne kedaj goditi, kakor sedaj Turkom, in tačas bodo za Anglijo mrtvaški zvonovi peli!

Vse se povračuje na svetu, dobro z dobrim, hudo s hudim; in še nekaj, „similis simili gaudet“, tiranstvo Turško in tiranstvo Angleško v Indiji se hočeta pobračiti; drug se drži družega, toraj bosta oba padla — v jamo.

Slovstvene stvari.

0 zadevah Wolfovega slovarja.

Odrpito pismo gospodu K. Dežmanu II.

Infandum jubes renovare totorem. facti

3.

Da častiti naši bralci morejo sami soditi, ali je bilo pravo postopanje to, kakor se je postopalo po smrti knezoškofa Wolfa o zadevah slovensko-nemškega slovarja, zato je pred vsem treba, da poznajo 26. člen oporoke Wolfove, ki govori o izdanji slovarja. Dam jim ga tedaj celega v zvestem prevodu, izpustivši iz §. 26. le to, kar se tiče izdanja sv. pisma. Oporoka ranjkega knezoškofa Wolfa je datirana od 17. avgusta 1858. leta, in po smrti njegovi razglašena 7. svečana 1859. leta.

Omenjeni §. 26. se po izpustu onega, kar se ne tiče slovarja, in pa po izpuščenih določbah, kako naj se iz prodanih knjig (slovarja in sv. pisma) skupljeni denar na korist Alojzijevišču obrne, glasi tako:

„Mislil sem, da moram svoje rojake, ki **težko pričakujejo** slovarja nemško-slovenskega in slovensko-nemškega, razveseliti s tem, da stroške tega izdanja (Auflage) na se vzamem; prvi del slovarjev v dveh debelih zvezkih v veliki osmerki utegne že letos natisnjen biti. Če pa umrjem, predno je natis obeh teh od dežele **komaj pričakovanih** knjig izgotovljen, nalam Alojzijevišču, svojemu dediču, dolžnost, stroške za popolno izvršitev tiska obeh knjig (slovarja in sv. pisma) iz zapuščine moje poplačati; da pa v tisku teh knjig **nikakor ne nastopi kaka zamuda** (ja keine Verzögerung eintrete), zato pooblaščujem gospode izvrševalce oporoke svoje, da še pred izročitvijo zapuščine mojemu dediču za poplačanje teh stroškov potrebni denar za tisek in papir dadó; **mojega naslednika v škofijstvu** ali generalvikarja pa prosim, da od mojega za Alojzijevišče prejetega premoženja zmirom toliko gotovine pripravljene ima, da se **stroški tiska in drugi stroški** (Druck- und sonstige Kosten) za obojno delo zmirom o pravem času poplačati morejo.

To je od besede do besede jedro knezoškofove oporoke. Hitro hitro je hotel neumrli mecen svojim rojakom izročiti popolni slovar, katerega nemško-slovenski del se je ob življenji njegovem dotisku bližal, in razločno je izrekel, da ga je volja, vse stroške izdanja na-se vzeti.

Da pa naši čitatelji in med njimi posebno oni, katerim je mar za to, da narod naš brez dalje zavleke dobí nemški slovar, tudi izvedó, kako sta bivši knezoškof dr. Widmer in pa sedanji knezoškof dr. Pogačar še kot prošta postopala o tej zadevi, naj po aktih, ki so tiskani v „poročilu deželnega odbora“ za leto 1874., razložim to stvar bolj na drobno.

Da se drznem delovanje dveh škofov kritikovati, mi Vi, gospod Dežman, ne boste v greh šteli, vsaj ste me, kakor sem že povedal, v „Tagblattu“ svetu razglasili za „škofa“ ne sicer „de nomine“, pa „de facto“; zato smem kot bivši „škof“ pretresti delovanje onih dveh gospodov knezoškofov, od katerih bila je odvisna izvršitev slovarjeva. Sicer je pa tudi vsa ta zadeva po prvih besedah §. 26. gori navedene oporoke preblagega knezoškofa Wolfa postala deželna zadeva — kot tako so jo v deželnem zboru leta 1861. pripoznali tudi vsi in odlični pravoslovci, med njimi tudi c. kr. deželne sodnije svétnik vitez Strahl — in to mi tudi „neškofu“ daje pravico, da se potegnem, Vam nasproti, za toliko let zavlečeno izvršitev §. 26., kateremu vzrok sem bil jaz, ki sem kot predsednik bivšega „slovenskega društva“ že 8. junija 1848. l. v prvi seji odborovi kot eno prvih opravil njegovih oklical izdelovanje slovenskega slovarja na podlagi Vodnikovega rokopisa, ki mi ga je prof. Metelko za to delo blagodušno ponudil. („Novice“ 26. list leta 1848.) In na veliko moje veselje glas moj ni bil glas vpijočega v puščavi o tej važni zadevi. Zbralo se nas je nekaj 10 rodoljubov po dvakrat vsak teden popoldne, da smo Vodnikov nemško-slovenski rokopis množili s pomočjo družih slovnikov in poslanimi nam družimi zbirkami, ter tako z dodanim obilnim gradivom cenjenih pisateljev slovenskih pomnožili Vodnikov rokopis tako, da našemu izdelku, ki ga je g. Cigale konečno še dopolnil in popolnoma vredil, ni móglo več ostati ime Vodnikovega slovarja. — Tudi teh zgodovinskih črtic omeniti ni se mi zdelo odveč, da niti Vi, gospod Dežman, niti gospoda knezoškofa ne mislite, da ranjki knezoškof Wolf ni vedel, kako

je teklo z Vodnikovo „osnovo“ nemško-slovenskega slovarja, in da osnove Vodnikove za **slovensko-nemški** slovar nikakoršne ni bilo. Gosp. knezoškofu Wolfu ni nič „beigebracht worden“; blagi gospod se je sam marljivo brigal za to, kar je in kar ni, in ker je prav dobro vse to vedel, prav zato je zapustil za izdanje slovarja tudi veliki zaklad, živo prepričan, da „zastonj se „mačke švigajo“ in da od malopremožnih naših slovničarjev, ki nimajo škofovskih dohodkov, se ne more zahtevati, da bi slovár izdelovali iz golega rodoljubja, zraven pa glada mrli!

Deželni odbor, spolnovaje svojo dolžnost, se je po sprejeti nalogi večkrat brigal za to, kako stoji z izdelovanjem slovensko-nemškega slovarja, pa zmirom je slišal le to, da ga še ni. — 31. marca 1874. leta ga je c. kr. deželna sodnija sama, kateri se je tudi tolikoletna zamuda prečudna zdela, prašala, kaj je s slovarjem? — Deželni odbor je vsled tega dopisa naprosil gospoda knezoškofa dr. Widmerja, naj blagovoli povedati, kako stoji z nesrečnim slovarjem? Odbor je dobil odgovor, ki je natisnjen v omenjenem „poročilu dež. odbora za leto 1874“. V tem odgovoru pravi gosp. knezoškof, „da 26. §. Wolfove oporoke govori le o tisku, o stroških za spisanje slovarja pa da ne reče ne besede. Prečastitemu testatorju bilo je podtakneno (wurde beigebracht!!), da rokopis 2. dela je že gotov in da treba je le ga v natis dati. Ker pa temu ni bilotako, se je zahtevalo od dediča (Alojzijevišča), naj se vendar tudi rokopis na stroške njegove nakupi. Ta želja se je na korist narodu spolnila; kupil se je Zalokarjev rokopis za 3400 gold., ki se je v merodajnih krogih za tisek pripraven proglasil; kmalu potem pa se je to zanikalo. Privolili so se potem tudi še drugi stroški. Pod predsedstvom preč. gosp. dr. Pogačarja, zdaj prošta, se je neki odbor ustanovil, ki naj bi za tisek pripraven rokopis oskrbel. V ta namen privzeti delavec je stal celih 1100 gld., al ne ena pôla ni prišla iz njegovih rok na dan. Za Cafove na posameznih listkih napisane besede se je plačalo 500 gold., in da so bogoslovci na cele pôle v abecednem redu prepisali Cafove listke, plačalo se je 648 gold. Tako se je potrosilo 5648 gld., — a ne ena pôla se ni za tisek izgotovila. Nasvetovani so bili zdaj za vrednika slovarjevega drugi jezikoslovci, pa s takimi pogoji, da so se kazali prav veliki stroški, a brez gotovosti izvršitve. Jaz sam nisem mogol več nositi vse odgovornosti. Naprosilo se je mnenje preč. stolnega kapiteljna, od katerega pa nikdar nisem ne črtice pismenega odgovora dobil. Vse ima predsednik razpuščenega brez vspeha delajočega odbora (dr. Pogačar) zdaj v svojih rokah. Zapuščina knezoškofa Wolfa se skrbno hranuje in račun o tem vsako leto razglša.“

Tako se je glasil odgovor g. knezoškofa dr. Widmerja 4. maja 1874. l. — tedaj pred dvema letoma.

Deželni odbor je prepis tega odgovora nemudoma poslal c. kr. deželni sodniji in jo prosil, naj gosp. kuratorja primora, da se izvrši oporoke §. 26. — Deželna sodnija je z odpisom od 20. junija 1874. leta odgovorila, da knezoškofa siliti ne more zdaj v to, ker je zapuščina knezoškofa Wolfa že dediču izročena. Sodnija tedaj o tem dalje oblasti nima, in po tem takem ne ostaja družega kot pot pravde.

Deželni odbor je brž (26. junija 1874. leta) povabil gosp. prošta dr. Pogačarja s stolnim kapiteljnom v sejo in v to sklical v posvêt, kaj zdaj storiti, tudi skupščino strokovnjakov iz „Matice“ i. dr. Prišli so vsi pozvani, le g. prošta Pogačarja ni bilo; prišel je pa pred sejo k deželnemu glavarju in mu razodel, da je bivšemu prof. Pajku v Mariboru izročil izdelovanje slovarja. Temu

„fait accompli-u“ nasproti ni skupščina mogla družega ukreniti nego to, da je za potrebno spoznala, da se g. Pajku za hitrejo in lažjo rešitev náloga še kak strokovnjak pridruži, — da se tako za tisek pripravljene pôle še kritiki družih strokovnjakov podvržejo itd. (Opomniti moram, da, takrat po dolgi bolehnosti zadržan, jaz nisem bil pričujoč v tej seji; ko pa bi bil, ne bi bil pritrdil tej poti „per longum et latum“, o kateri tudi gosp. skupščinarji niso pomislili, koliki stroški vedno ustavljanega tiska se narastó pri takóšnem postopanju.)

In vsled teh razprav je deželni odbor poročal o navedenem poročilu deželnemu zboru to-le:

„Zdaj je upanje opravičeno, da bode tudi slovensko-nemški del Wolfovega slovarja v kratkem času dodelan in tiskan.“

To je bilo anno 1874. junija meseca.

Ko se je letos bližal deželni zbor, vprašal je pismo deželni odbor gosp. knezoškofa dr. Pogačarja svečana meseca, naj blagovoli razodeti, kako je s slovarjem, da more poročati deželnemu zboru; al — odbor ni dobil na vprašanje nikakoršnega odgovora. Res: „keine Antwort ist auch — eine Antwort.“

Častiti čitatelji zdaj po aktih vedó vse, kar je treba, da sami lahko sodijo, ali je dopisnik iz Dunaja „Novicam“ v 19. listu pravo trdil ali ne. Ne bilo bi nikakoršnega komentara več treba. Da pa vendar kažem, da bi bil „Tagblatt“ modrejše ravnal, ako ne bi s puhlimi frazami in sofismi zagovarjal 15letne zavleke slovensko-nemškega slovarja, treba, gosp. Dežman, da se „sine ira et studio“ še enkrat srečava v prihodnjem listu.

Častiti čitatelji, mislim, da mi bodo radi absolucijo dali, ako jih trpinčim z obširnimi razkladbami, kajti tû gré za narodno blagó velike važnosti, za katero sem že 1848. leta glas povzdignil in katera bila bi že davno dobro gotova, ako bi nam bil mili Bog pri življenji ohranil gospoda, ki je velik del svojega premoženja žrtvoval narodu slovenskemu! Jaz nisem provociral pravde, provociran pa o nobeni reči nisem vajen molčati.

Dr. Jan. Bleiweis.

Slovensko slovstvo.

* *Kurzgefasste praktische Grammatik der slovenischen Sprache für Deutsche. Mit besonderer Berücksichtigung der Militärterminologie. Zum speciellen Gebrauche in den Militärschulen und für jene Militärs, welche in ihrem Berufe die slovenische Sprache erlernen wollen. Verfasst und verlegt von Andreas Komelj, k. k. Hauptmann im Linien-Inf.-Regimente Baron Maroičič Nr. 7. Klagenfurt 1876. Druck der Hermagoras-Druckerei.*

Pod tem naslovom je naš neutrudljivi rojak dal ravnokar slovnico za rabo posebno slovenskim vojakom na dan. Čutil je namreč, da nikakor ne zadostuje, če se le grdi germanizmi iz „kranjske šprahé“ trebijo iz posameznih besedi, ki jih vojak rabi pri vajah svojih; vedel je, da to samo je toliko, kot hišo zidati s tem, da se streha naredi brez temeljnega zidanja, in da vsi drugi ne zaležejo nič, ako jim ni podlaga slovnica. To mu je bilo povod, da je sestavil kratko slovnico slovensko vojakom, ki razumejo nemški, osobito po izgledu kratke slovnice Česke c. k. stotnika in profesorja Čenskega na c. k. vojaški akademiji. In pravo je zadel. Zato radostni pozdravljamo tudi to novo delo možá, ki neumorno orje ledino na polji vojaškega slovstva vojaške terminologije, in se ponašati more, da ne brez dobrega vspeha, če tudi ga ta ali uni „pisano gleda“, vsaj se nemčurjev v nobenem stanu ne manjka, ki ne vedó, kaj da delajo. Če vojak mora biti čedno adjustiran v vsi njegovi opravi, — če se mora spodobno

obnašati povsod in v vsem, more li kdo zagovarjati to, da mu grdo popačene besede maternega svojega jezika iz ust gredó v službi njegovi? Če pa se bo v vojaških šolah učil pravilni jezik slovenski in bo prosti vojak slišal svojega oficirja lepi slovenski jezik lepo govoriti, odstranile se bodo kmalu spake tudi v vojaškem stanu iz mlega našega jezika. In sedanji čas, ko po novi rekrutni postavi mnogo inteligencije iz učiteljskega stanú in družih izobraženih enoletnih prostovoljcev prihaja v vojaški stan, bilo bi pač lahko mogoče, kmalu vse grde pleve pregnati iz vojaškega govora, ako bi se omenjeni gospodje zavedli dolžnosti, tudi omiko maternega jezika prinesli v svoje kroge. Zato posebno njim priporočamo, naj sežejo po gosp. Komeljevi slovnici in postanejo apostoli čednega slovenskega jezika v onem oddelku sl. naše armade, kjer tudi po ukazih vojnega ministerstva ima slovenski jezik veljavo. Knjižica se dobiva menda v vseh knjigarnah in tudi pri izdatelju samem, ki sedaj slušbuje v Inomostu (Insbrucku) na Tirolskem.

* „Mali občni zemljepis“ je nova knjiga, ki jo je J. Jesenko v Trstu ravnokar na svitlo dal. Pripravna je v prvi vrsti za prve razrede srednjih šol in za učiteljska izobraževališča. V srednjih šolah se zdaj — dokaz žalostne narodne ravnopravnosti v Avstriji — zemljepis povsod, tudi v tako imenovanih slovenskih paralelkah nemško uči; zato se zdaj Jesenkova slovenska knjiga ne more v šoli rabiti. Priporočati pa je slovenskim dijakom kot pomočna knjiga, ki dobro vstreza zlasti takim, ki so nemškega jezika še malo zmožni in nemško šolsko knjigo težko razumejo. Vsa pripravna pa je knjiga za izobraževališča učiteljska. Sicer se tudi tam povsodi ne podučuje zemljepis v slovenskem jeziku (le na Primorskem), pa kot pomočno knjigo naj bi si jo vsak kandidat oskrbel. Sicer ne bode kot učitelj slovenskim otrokom najpotrebnejših reči zemljepisne razlagati mogel. — Priporočamo pa to knjigo tudi sploh vsem, ki se hočejo v slovenskem jeziku na kratko podučiti o zemljepisu. O Avstriji pa bodo dosti obširne in najnovejše date našli. Knjiga je lično in s precej velikimi črkami tiskana in se dobiva pri knjigarjih po 80 krajc.

Zgodovinske stvari.

Osoda Turških sultanov.

Dné 30. preteklega meseca pahnili so v Carigradu s prestola dva in tridesetega sultana iz rodovine Osmanove.

Zanimivo bode ravno sedaj bralcem „Novic“, ako iz Turške zgodovine objavimo povest od odstavljenih njenih cesarjih. Prvi sultan je bil odstavljen leta 1512. Podvzetni duh, s katerim so pridobili si Turki svojo velikost in moč, je začel pešati za Bajazeta II. Osvojevanja tega cesarja so bila Turčiji več na škodo nego na korist in Turško vojsko so vedno pobijali Egipčanki mameluki. Gonzalvo Hordovski prognal je Turke na čelu brodovja Ferdinanda katoliškega iz Joniškega morja, med tem, ko je Peter Anbusonski kot poveljnik papeževega brodovja pustošil Turška posestva v Arhipelagu do uhoda v Dardanele. To je bilo l. 1500. Namesti da bi bil pozval svojo državo k orožji zoper neprijatelje, kakor so zahtevali Bizantinski premagalci, podpisal je Bajazet II. pogodbi o miru z Benečani in Ogri. Janičarji so se uprli temu in razljutili nad sultanom, očitajoč mu, da je proti „kristjanskim psom“ slab in v serailu lén. Bajazet II. je volil za svojega naslednika najstarejega sina Ahmeta, a